

Kontinuitet och förändring i val av empiri i svensk historiedidaktisk forskning 1960–2021

MARTIN STOLARE

Karlstads universitet

DAVID LUDVIGSSON

Linköpings universitet

I artikeln behandlas hur den historiedidaktiska forskningen i Sverige har förändrats i empiriskt hänseende, från 1960 till 2021. Till en början (1960–1976) baserades den historiedidaktiska forskningen på skriftliga källor, därefter (1977–1997) gjordes en rad småskaliga och ofta utvecklingsorienterade studier av undervisning, vilka byggde på intervjuer och observationer. Åren kring millennieskiftet (1998–2006) vidgades källorna till att omfatta nya typer av skriftliga material. Sedan skedde en expansion av historiedidaktisk forskning inom ramen för flera licentiatforsarskolor (2007–2014), som i hög grad byggde på intervjuer samt på annat av forskaren skapat källmaterial. Under den sista perioden (2015–2021) framträder studier vilka är teoretiskt orienterade och i praktiken inte bygger på traditionella källkategorier. Sammantaget har användningen av empiri i historiedidaktisk forskning präglats av både kontinuitet och stark förändring.

Inledning

I en amerikansk analys som publicerades 2018 anges att historiedidaktisk forskning i hög utsträckning bygger på intervjuer, observationer och fallstudier.¹ Slutsatsen dras utifrån en granskning av studier publicerade

Artikeln har granskats av två externa lektörer enligt modellen *double blind peer review*.

Författarna tackar Per Eliasson, Kenneth Nordgren, Johan Samuelsson, Henrik Åström Elmersjö, medlemmarna av PA-seminariet i Linköping och två anonyma läsare för kommentarer på tidigare versioner av denna uppsats.

1. Terrie Epstein & Cinthia S. Salinas, "Research Methodologies in History Education", i Scott Alan Metzger & Lauren McArthur Harris (red.), *The Wiley international handbook of history teaching and learning* (New York 2018) s. 61–92.

Martin Stolare (f. 1969) är professor i historia vid Karlstads universitet. Bland hans senare publikationer kan nämnas "The educational power of heritage sites", tillsammans med David Ludvigsson & Cecilia Trenter, *History Education Research Journal* 18(2) 2021.

E-post: martin.stolare@kau.se

David Ludvigsson (f. 1971) är biträdande professor i historia vid Linköpings universitet. Bland hans senare publikationer kan nämnas *Historikern i samhället* (2021), i red. med Martin Åberg, och *Att bedöma i historieämnet* (2021), i red. med Lars Andersson Hult.

E-post: david.ludvigsson@liu.se

i engelskspråkiga tidskrifter och är således giltig för dessa. Men den historiedidaktiska forskningen präglas nu liksom tidigare av stora nationella och regionala variationer,² och det är inte givet att slutsatsen gäller för svenskt vidkommande. Syftet med den här artikeln är att diskutera den svenska historiedidaktiska forskningens utveckling och särdrag i ett internationellt perspektiv, specifikt i ett empiriskt perspektiv, alltså forskningsområdets förändring sett till metod och material. Vi kommer ofrånkomligen att beröra hur forskningsområdet har förändrats också på andra sätt, men genom att fokusera på metod och material hoppas vi kunna komplettera tidigare översikter.

Huvuddragen för den historiedidaktiska forskningens utveckling i Sverige har skisserats i flera forskningsöversikter. Under 1970- och 1980-talen var det ett litet antal forskare som studerade de direkta betingelserna för historieundervisning i form av läroböcker och läroplaner, framåt millennieskiftet riktade allt fler forskare sitt intresse mot historiebruk i samhället utanför skolan, men några år in på 2000-talet ökade intresset påtagligt för historieundervisningspraktiken i skolan.³ Dessa översikter är inte nödvändigtvis missvisande, men forskningen är som regel präglad av komplexitet och en mångfald trender. Därför finns skäl att på ett mer nyanserat sätt diskutera forskningsområdets omvandling.

Teoretiskt väljer vi att närma oss den historiedidaktiska forskningen inspirerade av ett kunskapshistoriskt perspektiv. Det betyder att vi intresserar oss för hur och var den historiedidaktiska forskningen bedrivs, var kunskapen produceras och hur den cirkulerar.⁴ Vi talar i artikeln om kunskapens aktörer och kunskapens institutioner, vilka förstås i principiell mening. Kunskapens aktörer definieras som de individer som i det aktuella sammanhanget bidrar till att kunskap produceras och cirkulerar. Kunskapens institutioner betecknar på motsvarande sätt de organisationer som medverkar till att kunskapen produceras och cirku-

2. Manuel Köster, Holger Thünemann & Meik Zülsdorf-Kersting (red.), *Researching History Education: International Perspectives and Disciplinary Traditions* (Wochenschau 2014).

3. Bengt Schüllerqvist, *Svensk historiedidaktisk forskning* (Stockholm 2005); Daniel Lindmark, "Empirical research on the teaching and learning of history in Sweden", *Yearbook of the International Society for History Didactics*, 2010 s. 69–86; David Ludvigsson, "Kritiska perspektiv på historiedidaktiken", i David Ludvigsson (red.), *Kritiska perspektiv på historiedidaktiken* (Bromma 2013); Klas-Göran Karlsson, "Historiedidaktik och historievetsenskap – ett spänningsfyllt förhållande", i Christer Karlegård & Klas-Göran Karlsson (red.), *Historiedidaktik* (Lund 1997).

4. Johan Östling, "Vad är kunskapshistoria?", *Historisk tidskrift* 135:1 (2015) s. 109–119.

lerar; det kan handla om lärosäten men det kan också gälla andra delar av utbildningsväsendet.⁵

Syftet bryts ner i tre delar. För det första frågar vi oss hur de historiedidaktiska kunskapsaktörerna har sökt kunskap och hur det har förändrats över tid. Hur-frågan är kopplad till metod och material, men kan också relateras till vilka aspekter av historiedidaktisk kunskap som kunskapens aktörer har sökt. För det andra frågar vi oss var den historiedidaktiska kunskapen har producerats, vid vilka kunskapens institutioner, och hur det har förändrats över tid. För det tredje frågar vi oss vilka som varit mest framträdande av de kunskapens aktörer som har producerat historiedidaktisk forskning, och i vilken mån utmärkande drag av forskningsområdets empiriska utveckling kan knytas till specifika forskare och forskargrupper. Sammantaget ska dessa frågor uppfylla det övergripande syftet och förklara kontinuiteter och förändringar i den svenska historiedidaktiska forskningens relation till empiri.

I den här artikeln behandlas den historiedidaktiska forskningens förändring från ett skede när den var obetydlig med få företrädare fram till en tid när den har mängder av utövare vid många olika lärosäten. Vetenskapshistorisk forskning har ibland talat om forskningsområden som utvecklade eller outvecklade. Teoretiskt kan man tala om sociala fält och om skuggfält som inte tillhör etablerade fält men står i förbindelse med dem.⁶ Det är möjligt att karakterisera den tidiga historiedidaktiska forskningen, innan den blev ett etablerat forskningsområde med forskarutbildningar och positioner som forskningsledare, som ett skuggfält länkat till såväl historievetenskapen som pedagogiken. En berättelse om ett skuggfält som blir ett fält kan emellertid lätt förvandlas till en berättelse om motgångar och segrar, hjältar och förlorare, och vi värjer oss mot detta. Vi förespråkar hellre ett synsätt i linje med Michael Gibbons *Mode 2*-forskning, som tar fasta på att det under efterkrigstiden varit vanligt att forskning har utvecklats och organiserats över traditionella disciplinränsar, där samarbete ägt rum mellan akademiska och utom-akademiska aktörer med ett fokus på tillämpad

5. Johan Östling, "En kunskapsarena och dess aktörer: Under strecket och kunskaps-cirkulation i 1960-talets offentlighet", *Historisk tidskrift* 140:1 (2020) s. 119, påpekar att gränsen mellan kunskapsinstitution och kunskapsarena är svår att upprätthålla.

6. J.P. Roos & Anna Rotkirch, "Fält i skuggan av fält: Sensocialismens dubbelliv", i Donald Broady (red.), *Kulturens fält* (Göteborg 1998).

forskning.⁷ Detta förhållningssätt passar historiedidaktisk forskning väl eftersom den inte endast är en delmängd av en vetenskaplig disciplin, utan just utgör en gränssyta mellan discipliner och en praktik utanför akademien.

Vi kommer att betona att den historiedidaktiska forskningen har förvandlats från en metodologiskt traditionell del av historievetskapen till en forskningsgren där forskarna i ökande grad själva skapar empiri genom intervjuer, enkäter, observationer och genom intervererande skolbaserade designprojekt. Denna omvandling gör historiedidaktiken till ett intressant exempel på historievetskapens förändrade empiri. Historiedidaktiken är en del av historievetskapen som präglats starkt av nya och förändrade former av källor och empirisk datainsamling.

En definition av historiedidaktisk forskning är på sin plats. Själva begreppet historiedidaktisk forskning är till sin syntaktiska konstruktion en version av ämnesdidaktisk forskning, alltså forskning om undervisning i ett ämne. Jämfört med annan ämnesdidaktisk forskning utmärker sig emellertid den historiedidaktiska genom att forskare inte endast uppmärksammat historieundervisningen och dess direkta betingelser utan också dess indirekta betingelser, alltså de aspekter av samhället som påverkar människors (inklusive elevers och lärares) relation till ämnet historia. Med detta breda synsätt har forskare riktat de analytiska blickarna mot hur historia tolkas, väljs ut, distribueras och konsumeras, och anlägger alltså ett metaperspektiv på historia: hur samhällen, grupper och individer möter och använder historia. Historien är nu, för att parafrasera en historiedidaktisk lärobok, i meningen att det förflutna finns omkring oss, vart vi än vänder oss, i form av skilda tolkningar och uttryck.⁸

Historiedidaktisk forskning omges av tre gränsmarker. För det första behöver vi hålla isär forskning och utvecklingsprojekt. När ambitionen i första hand är att utveckla praktiken så arbetar man med ett utvecklingsprojekt, men när den överordnade ambitionen är att utveckla teoretisk eller empirisk kunskap om denna praktik handlar det om forsk-

7. Michael Gibbons et al., *The new production of knowledge: The dynamics of science of research in contemporary societies* (London 1994). För ett synsätt som i högre grad betonar forskningens disciplinära organisering, se Richard Whitley, *The Intellectual and Social Organization of the Sciences* (Oxford 2000).

8. Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (red.), *Historien är nu: En introduktion till historiedidaktiken* (Lund 2004).

ning.⁹ Gränsen är inte alltid glasklar utan måste hanteras pragmatiskt. En andra gränsmark rör vad som undersöks. Många historiedidaktiska forskare har sin utgångspunkt i historia eller pedagogik samt pedagogiskt arbete. Men avgörande för om forskningen ska anses vara historiedidaktisk är inte forskarens ämnesbakgrund utan om forskaren tillmäter ämnet historia en roll som förklaringsfaktor eller studieobjekt. I princip är det möjligt att tänka sig studier som använder historieklassrum eller historieläromedel som empiri men där frågor ställs som inte alls har med historieämnet att göra, och då ser vi det inte som historiedidaktik. Den tredje gränsmarken rör vad som utgör betingelser för historieundervisningen och vad som inte gör det. I denna artikel har vi valt en pragmatisk hållning och betraktar lärande och undervisning som breda fenomen vilka inte bara äger rum inom formella utbildningsinstitutioner utan också sker i informella sammanhang. Vi ser istället det teoretiska perspektivet som avgörande för om en studie ska klassas som historiedidaktik eller ej. Det betyder att många historiebruksstudier kan räknas som historiedidaktisk forskning.¹⁰

Studiens genomförande

För att analysera den historiedidaktiska forskningen med avseende på empiri har vi genomfört en systematisk inventering av publikationer inom forskningsområdet. Systematiska sökningar har genomförts i databasen Swepub och i ERIC. Sökningar i Swepub har prioriterats då det är den svenska historiedidaktiken som står i centrum för denna artikel. Swepub bygger på registrerade forskningspublikationer från ett 40-tal svenska lärosäten.¹¹ Här återfinns publikationer vilka annars inte är upptagna i internationella databaser som ERIC. Konkret innebär det

9. Klas-Göran Karlsson, "Historia, historiedidaktik och historiekultur – teori och perspektiv", i Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (red.), *Historien är närvarande: Historiedidaktik som teori och tillämpning* (Lund 2014) s. 36 menar att en del historiedidaktisk forskning med metodisk inriktning har gjort det svårt att hålla isär metodiskt utvecklingsarbete från didaktisk forskning, något han betecknar som problematiskt.

10. Gränsdragningen är inte självklar. Två internationella antologier har exempelvis valt olika vägar: *The Wiley International Handbook of History Teaching and Learning* (2018), med många författare från Nordamerika, håller sig snävt till historieundervisning. *Palgrave Handbook of Research in Historical Culture and Education* (2017), med många författare från Europa, kopplar ihop historieundervisning med historiebruk. Den europeiska webbtidskriften *Public History Review* är ett annat exempel där historieundervisnings- och historiebruksforskning sammanförs.

11. <<http://swepub.kb.se/help.jsp>>.

att bokkapitel och artiklar i icke-engelskspråkiga tidskrifter i större uträkning kan träffas av sökningarna. En svaghet är dock att Swepub är kopplat till de enskilda forskarnas egen registrering av publikationer i t.ex. DiVA. Kompletterande sökningar har därför gjorts i ERIC i kombination med bredare samhällsvetenskapliga databaser. Det kan dock sägas att endast ett fåtal träffar som inte hittades i sökningar i Swepub kunde registreras genom de utökade ERIC-sökningarna.

TABELL 1. Sökresultat Swepub, ERIC – utökad och antal träffar

Swepub		ERIC - utökad	
Söksträng	Antal träffar	Söksträng	Antal träffar
Historieundervisning	188	"History education"	2 977
Historiedidaktik	252	"History teaching"	1 072
"History didactics"	89	"History didactics"	47
"History Education"	271	"History instruction" and Sweden	68
"History teaching"	146	Totalt antal träffar	4 164
"History instruction"	8		
Historiebruk	325		
Historiemedvetande	123		
Totalt antal träffar	1 402		

Kommentar: Förutom ERIC ingick följande databaser i den utökade sökningen (kombination genom Pro Quest): APA PsycArticles, APA PsycInfo, Early Modern Books, Ebook Central, Linguistics and Language Behavior Abstracts (LLBA), PAIS Index, Performing Arts Periodicals Database, PTSDpubs, Publicly Available Content Database, Sociological Abstracts. Filter: Journals/refereegranskat. En avslutande kompletterande sökning gjordes med strängen: "History instruction" and Sweden. På basis av erfarenheter från tidigare sökningar infördes då en geografisk avgränsning mot Sverige.

Sökningarna resulterade i ett stort antal dubletter. Skälet till det var att de flesta artiklarna använde många nyckelord vilket gjorde att en och samma artikel träffades flera gånger i sökningarna. Dubletter och uppenbarligen felregistrerade titlar rensades bort. Flertalet träffar i ERIC-sökningarna hade inte med svensk historiedidaktik att göra och togs därför bort. Även de opublicerade konferensbidragen som följt med sökningarna i Swepub togs bort. Efter det återstod en bibliografi innehållande 836 titlar för perioden 1986–2021.

Databaserna har god täckning för publiceringar under 2000-talet, men är bristfälliga för 1900-talet. Vi har därför kompletterat inventeringen av 1900-talet genom att konsultera Hans-Olof Ericsons kronologiska bibliografi över historiedidaktisk forskning.¹² Sammantaget bör det framhållas att sökningarna inte ger en heltäckande bild av svensk historiedidaktisk forskning, men de har bedömts vara funktionella i förhållande till syftet att diskutera forskningsområdets förändrade användning av empiri.

I syfte att undersöka vilken empiri som använts i studierna har vi gått igenom *abstract* eller motsvarande för de titlar som ingår i bibliografin. Det ska poängteras att undersökningen har karaktären av kartläggning. Ambitionen har inte varit att peka på den vikt som olika typer av empiri har, utan fokus har legat på förekomst och frekvens.¹³ Som en följd av vetenskapens tillväxt härrör huvuddelen av materialet från perioden efter 2010. Inom detta material har vi riktat ett särskilt fokus mot avhandlingar, licentiatuppsatser och artiklar publicerade i fackgranskade tidskrifter.

Förutom analysen av publicerade studier har vi även samlat in en del nyckeldokument från forskningsområdet i form av miljöpresentationer på forskningsmiljöernas hemsidor, program och deltagarförteckningar från svenska och nordiska historiedidaktiska konferenser, samt ansökningar om licentiatforsarskolor med historiedidaktisk inriktning som lämnades till Vetenskapsrådet åren kring 2010. Dessa dokument har utgjort underlag för analysen av hur olika typer av historiedidaktisk forskning har producerats i olika forskningsmiljöer. Inte minst ansökningarna om licentiatforsarskolor är intressanta eftersom de uttrycker visioner om önskvärd forskning på det historiedidaktiska området, vilka sedermera också resulterade i ett stort antal studier.¹⁴ Beroende på skillnader i datasökning samt att forskningens omfattning skiljer sig starkt över tid skiljer sig redovisningen åt mellan de perioder som vi har urskilt. För de senare åren görs kvantitativa redovisningar vilket inte har bedömts som funktionellt för de tidigaste perioderna.

12. Hans-Olof Ericson, *Historiedidaktik: Kronologisk bibliografi 1866–2002* (Jönköping 2002).

13. Katarina Eriksson Barajas, Christina Forsberg, & Yvonne Wengström, *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap: Vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar* (Stockholm 2013); Mark Petticrew & Helen Roberts, *Systematic reviews in the social sciences: A practical guide* (Malden 2006).

14. Det är de beviljade ansökningar om inrättande av forsarskolor som analyserats.

Författarna har själva varit del av det svenska historiedidaktiska fältet under en längre period, men ser det mer som en tillgång än ett problem för denna studie. Det har dock krävt medveten självreflektion.¹⁵ Det har uppfattats som centralt att genomföra breda litteratursökningar för att öka graden av synlighet och vikt i bibliografin.

Så något om artikelns disposition. Vi har skapat en periodisering där den historiedidaktiska forskningen är indelad i fem perioder. Särskild betoning ligger i framställningen på period fyra som behandlar licentiatforskerskolorna. Detta motiveras av att vi betraktar inrättandet av dessa forskarskolor som ett kritiskt skede i utvecklingen, såväl vad gäller kunskapens aktörer och institutioner som frågor kring forskningens empiriska grund.

Start med skriftliga källor – 1960–1976

Historiedidaktisk forskning i den mening som anges ovan har genomförts i det svenska språkområdet från 1960-talet och framåt. Det finns enstaka förelöpare såsom A. K. Ottelins avhandling från 1908, samt den läroboksgranskning som genomfördes i Föreningen Nordens regi och som bland annat resulterade i en bok under 1930-talet,¹⁶ men först från 1960-talet går det att tala om systematiska empiriska undersökningar. Rolf Torstendahls avhandling om historievetenskapens historia har någon gång sagts behandla den akademiska historieundervisningen,¹⁷ men undervisningen syns ganska perifer i studien. Noteras kan, med det breda synsätt som förespråkas här rörande vad historiedidaktisk forskning är, att det åtminstone sedan 1960-talet inom andra discipliner än historia bedrivits studier som inriktats mot hur historia använts i sam-

15. Stolare är del av forskningsmiljön i Karlstad som är ett viktigt exempel under fjärde perioden i framställningen. Ludvigsson har koppling till Uppsala och Linköping.

16. A. K. Ottelins svenskspråkiga avhandling *Herbartiansk historieundervisning* utkom i Finland 1908, kort efter Oskari Manteres finskspråkiga *Historianopetuksesta* (Om historieundervisningen) (1907). Dessa avhandlingar var inte empiriska undersökningar utan innehöll teoretiska reflektioner om historieundervisningens pedagogiska principer och mål. Om Föreningen Nordens läroboksgranskningar, se Henrik Åström Elmersjö, *Norden, nationen och historien: Perspektiv på föreningarna Nordens historieläroboksrevision 1919–1972* (Lund 2013). Se även Wilhelm Carlgren & Verner Söderberg, *Report on Nationalism in History Textbooks* (Stockholm 1928).

17. Göran Andolf, *Historien på gymnasiet: Undervisning och läroböcker 1820–1965* (Uppsala 1972) s. vii. Se även *Hundra års historisk diskussion: Historiska föreningen i Uppsala 1862–1962* (Uppsala 1962), som delvis behandlar akademisk historieundervisning.

hället bortom utbildningsväsendet, bland annat litteraturvetenskapliga studier av historiska romaner.¹⁸

De tidigaste större empiriska studierna undersökte annars direkta be-
tingelser för historieundervisning, främst läromedel och styrdokument.
Två tidiga verk är Herbert Tingstens bok *Gud och fosterlandet* (1969),
som delvis behandlade historieläroböcker, och Göran Andolfs doktors-
avhandling *Historien på gymnasiet* (1972), som gjorde en innehållsanalys
av läroböcker 1820–1965. Mindre kända är Lars Nihléns opublicerade
licentiatavhandling (1972) om målsättningar för läroverkens historieun-
dervisning 1820–1928, och Lars Mellins likaledes opublicerade studier av
vilka historieläroböcker som användes i undervisningen några decennier
kring sekelskiftet 1900. Gemensamt för dessa studier är att de byggde
på skriftligt källmaterial och att de hade förflutenhetens, inte samti-
dens, historieundervisning i fokus. Bortsett från Tingstens bok skrevs
de alla inom ramen för forskarutbildningar i historia med historiker som
handledare. De byggde på tryckt och otryckt skriftligt arkivmaterial och
skiljer sig empiriskt sett inte särskilt mycket från andra historieveten-
skapliga studier från samma tid.

Metodiklektorernas initiativ – 1977–1997

Den skriftbaserade historiedidaktiska forskningen som ställde lärome-
del och läroplaner i fokus fortsatte att utgöra ett viktigt stråk i svensk-
språkig historiedidaktisk forskning. Håkan Andersson vid Åbo akademi
publicerade 1979 en avhandling om historieundervisningens målfrågor
i Finland 1843–1917. Andra exempel är pedagogen Tomas Engunds lik-
som historikern Klas-Göran Karlssons doktorsavhandlingar, den senare
om målfrågor i den ryska och sovjetiska skolan 1900–1940. Även under
senare decennier har det producerats doktorsavhandlingar i historia som
analyserat innehållet i tryckta läroböcker.¹⁹ En väsentlig skillnad mellan
de tidiga och senare läromedels- och läroplansstudier är de teoretiska

18. Hans O. Granlid, *Då som nu: Historiska romaner i översikt och analys* (Stockholm 1964);
Ebbe Schön, *Jan Fridegård och forntiden: En studie i diktverk och källor* (Uppsala 1973); Gun-
nar Eidevall, *Vilhelm Mobergs emigrantepos: Studier i verkets tillkomsthistoria, dokumentära
bakgrund och konstnärliga gestaltning* (Stockholm 1974).

19. Janne Holmén, *Den politiska läroboken: Bilden av USA och Sovjetunionen i norska, svens-
ka och finländska läroböcker under Kalla kriget* (Uppsala 2006); Niklas Ammert, *Det osamtidi-
gas samtidighet: Historiemedvetande i svenska historieläroböcker under hundra år* (Lund 2008);
Jörgen Gustafsson, *Historielärobokens föreställningar: Påbjuden identifikation och genreföränd-
ring i den obligatoriska skolan 1870–2000* (Uppsala 2017).

perspektiv som från 1980-talet tagit större plats i studierna,²⁰ men ur empiriskt avseende har författarna alltså följt en väl upptrampad stig.

Ett annat stråk av historiedidaktisk forskning bedrevs av metodiklektorer, ofta odisputerade historielärarytbildare vid lärarseminarierna som 1977 inleddes i högskolan och blev lärarhögskolor. Denna verksamhet redovisades ofta i Historieläraryrarnas förenings eller i lärarseminariernas/lärarhögskolornas publikationsserier. Till skillnad från forskningen vid historiska institutioner handlade det empiriskt sett i hög grad om den samtida historieundervisningen som diskuterades och analyserades, och det är skälet till att vi menar att en andra period i empiriskt hänseende inleddes 1977.²¹ Många av dessa studier redovisade små undersökningar, ibland erfarenhetsbaserade, och med en relativt svag forskningsanknytning; samma tendens med metodologiskt svaga studier rapporteras från Västtyskland under 1950- och 1960-talen.²² Eftersom syftet många gånger uttryckligen var att utveckla praktiken aktualiseras här gränsen mellan forskning och utveckling. Det ska sägas att metodiklektorerna vid lärarhögskolorna arbetade systematiskt i förhållande till tidigare forskning. Även om metodiklektorerna inte fick tillgång till stora forskningsresurser blev de del av högskolan med dess förväntningar om forskningsaktivitet.

Vid början av 1980-talet, ungefär vid den tid då begreppet historiedidaktik började slå igenom i en svensk kontext, skapades ny infrastruktur för historiedidaktisk forskning. I Sverige bildades ett historiedidaktiskt seminarium i samarbete mellan Birgitta Odén vid Historiska institutionen i Lund och metodiklektor Christer Karlegård, Lärarhögskolan i Malmö.²³ Vidare etablerades en serie nordiska historiedidaktiska konferenser som under ett par decennier skulle komma att hållas ungefär vart tredje år. De svenska deltagarna i de nordiska historiedidaktiska konferenserna representerade i första hand lärarhögskolorna och i mindre ut-

20. Ett sällsynt historiedidaktiskt bidrag till *Historisk tidskrift* är Christer Öhman, "Historiskt berättande som teoretiskt problem och didaktiskt program", *Historisk tidskrift* 108:1 (1988) s. 30–55. Ammert 2008 analyserade läroböcker med hjälp av begreppet historiemedvetande.

21. Tidiga exempel är de rapporter som Christer Karlegård publicerade under sent 1970-tal.

22. Sebastian Bracke et al., "History Education Research in Germany", i Manuel Köster, Holger Thünemann & Meik Zülendorf-Kersting (red.), *Researching History Education: International Perspectives and Disciplinary Traditions* (Wochenschau 2014) s. 12f.

23. Flera forskare har hävdat att svensk historiedidaktisk forskning inleddes i början av 1980-talet. Det bygger på en något snävare syn på historiedidaktisk forskning än som förebråkas i denna artikel.

sträckningar universitetens historiska eller pedagogiska institutioner.²⁴ Förutom Malmö/Lund fanns i Sverige några noder med aktiva forskare i bland annat Göteborg, Kalmar, Uppsala och Karlstad. 1980-talet som expansionsperiod och institutionalisering av historiedidaktisk forskning i Sverige sammanfaller i tid med att historiedidaktisk forskning expanderade kraftigt även internationellt. Exempelvis bildades 1980 den internationella historiedidaktiska organisationen ISHD, med stark ställning i Centraleuropa.²⁵ Inflytelserik var också den tyska *Handbuch der Geschichtsdidaktik*, utgiven 1979.

Den svenska forskning som redovisades vid de nordiska historiedidaktiska mötena från 1982 och under de kommande decennierna var av skiftande karaktär. Några deltagare, som Klas-Göran Karlsson och Tomas Englund, hade skolats till forskare utifrån skriftliga källor och fortsatte på detta spår. Men ett flertal deltagare bedrev sin forskning baserad på material från den samtida historieundervisningen i skolan. Ett exempel är metodiklektorn KG Jan Gustafsson från lärarhögskolan i Kalmar som vid flera konferenser presenterade studier som byggde på klassrumsobservationer, enkäter och intervjuer. Studien som han presenterade 1984 byggde exempelvis på observationer i en klass i årskurs 6, sex enkäter med eleverna, och 100 timmar intervjuer med eleverna och deras föräldrar.²⁶ Gustafsson fortsatte att följa eleverna under flera år och genomförde ytterligare observationer, enkäter och intervjuer med dem.²⁷ Även pedagogen Ola Halldén genomförde klassrumsobservationer under 1980- och 1990-talen med fokus på elevers förståelse av historieundervisning, vilka redovisades i såväl nordiska som internationella publikationer.²⁸

Två exempel från den historiedidaktiska forskningen under 1990-talet bekräftar den empiriska orienteringen som drevs från lärarutbildningshåll. Det ena är den europeiska jämförande studien *Youth and History*,

24. Se deltagarlista *Historiedidaktik i Norden 2: Nordisk konferens om historiedidaktik* (Frederiksberg 1985) s. 263f.

25. Manuel Köster, Holger Thünemann, & Meik Zülsdorf-Kersting, (red.), *Researching history education: International perspectives and disciplinary traditions* (Schwalbach 2014).

26. K. G. Jan Gustafsson, "Barn, föräldrar och historia", *Historiedidaktik i Norden 2* (Tvärminne 1984).

27. K. G. Jan Gustafsson, "Att lyssna i skymningen: Kring en undersökning av historie-medvetandet", *Historiedidaktik i Norden 6* (Tammerfors 1996). Se även K. G. Jan Gustafsson, *I farmors kök blev jag människa* (Sekel 2013).

28. Ola Halldén, "Om elevers förståelse av historieundervisning", *Historiedidaktik i Norden 3* (Malmö 1988).

vars svenska del leddes av Karlegård och som innebar att många tusen europeiska skolelever fyllde i en enkät om sin relation till historia.²⁹ Det andra exemplet är Sture Långström som arbetade vid lärarutbildningen i Umeå och vars doktorsavhandling behandlade historieläroböcker men utifrån intervjuer med deras författare.³⁰ Den bild som framträder är att det var en mer undervisningsnära historiedidaktisk forskning som producerades vid lärarhögskolorna jämfört med vid de historiska ämnesinstitutionerna. Metodiklektorerna använde under 1980- och 1990-talet andra materialkategorier än historikerna.

Teoretiskt sett kan ett allt starkare genomslag för begreppet historiemedvetande noteras, vilket under 1990-talet kodifierade den empiriska intresseförskjutningen från framställningen av det förflutna till eleverna och deras livsvärld. Utvecklingen av nya teoretiska perspektiv stimulerade inriktningen mot annan empiri än skriftlig. De nordiska historiedidaktiska konferenserna 1993 och 1996 använde signalorden identitet respektive historiemedvetande, och 1997 publicerades i Sverige den inflytelserika läroboken *Historiedidaktik* vari ingick kapitel om både identitet och historiemedvetande. Den empiriska orienteringen mot elevers tankevärldar och lärande fick dock inte under 1990-talet något genomslag i forskningen vid de historiska ämnesinstitutionerna.

Breddning av skriftliga källor – 1998–2006

Ett nyväckt intresse bland historiker och inom andra humanistiska ämnesdiscipliner som etnologi under 1990-talet gällde historiens roll i samhället. Ett flertal studier startades som i varierande mån inspirerades av historiedidaktiska begrepp som historiemedvetande, historiebruk eller historiekultur. Den sjunde nordiska historiedidaktiska konferensen 2000 hade temat "Bruk och missbruk av historien" vilket visar att samhälleligt historiebruk definierades som en central del av historiedidaktiken. Empiriskt sett arbetade flertalet forskare utifrån skriftliga källmaterial, men jämfört med tidigare historiedidaktiska studier pekade de nya frågorna ut andra skriftliga källtyper. Förutom läroböcker och

29. Magne Angvik & Bodo von Borries (red.), *Youth and History: A comparative European survey on historical consciousness and political attitudes among adolescents* (Hamburg 1997). Sture Långström gör en svensk uppföljningsstudie till *Youth and History*. Sture Långström, *Ungdomar tycker om historia och politik: En studie i pedagogiskt arbete* (Umeå 2001).

30. Sture Långström, *Författarröst och lärobokstradition: En historiedidaktisk studie* (Umeå 1997).

styrdokument sökte forskarna nu fram förenings- och organisationsmaterial liksom debattmaterial från exempelvis dagstidningar.³¹ Några historiebruksforskare tog sig även an audiovisuella material vilket var en empirisk nyorientering också från ett historievetenskapligt perspektiv. Slående är att flera av dessa forskare valde att bygga på olika typer av empiriskt material, som skriftliga dokument, audiovisuellt material, intervjuer och observationsanteckningar.³²

Flera historiekulturellt orienterade forskare kopplade ihop sin forskning med historieundervisning,³³ andra gjorde det inte. 2005 hölls en historiebruksforskningskonferens i Norrköping samtidigt som ett tiotal historiedidaktiska forskare möttes i Kristianstad vid rikskonferensen för ämnesdidaktik. Kollisionen illustrerar att historiebruksstudierna befann sig i historiedidaktikens gränsland. Många av deltagarna vid Norrköpingskonferensen hade annan disciplinär bakgrund än historia och tänkte nog knappast heller på sin forskning i relation till historieundervisning.³⁴

En viktig faktor för att förstå den förändrade empiriska inriktningen på historiedidaktisk forskning i början av 2000-talet står att finna i utbildnings- och forskningspolitiken. Utredningen *Lära och Leda* föreslog inrättandet av ett nytt vetenskapsområde, vilket ledde fram till att Utbildningsvetenskapliga kommittén bildades vid Vetenskapsrådet som gav helt nya möjligheter för externfinansierade historiedidaktiska forskningsprojekt. Propositionen *En förnyad lärarutbildning* angav att ämnesdidaktik skulle ges större plats i lärarutbildningen än tidigare och att ämnesinstitutioner med undervisning inom lärarutbildningen borde "beakta behovet av ämnesdidaktisk forskning".³⁵ Här finns troligen en

31. Ulf Zander, *Fornstora dagar, moderna tider: Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte* (Lund 2001); Åsa Linderborg, *Socialdemokraterna skriver historia: Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892–2000* (Stockholm 2001); Martin Wiklund, *I det modernas landskap: Historisk orientering och kritiska berättelser om det moderna Sverige mellan 1960 och 1990* (Eslöv 2006).

32. Roger Johansson, *Kampen om historien: Ådalen 1931: Sociala konflikter, historiemedvetande och historiebruk 1931–2000* (Stockholm, 2001); David Ludvigsson, *The historian-filmmaker's dilemma: Historical documentaries in Sweden in the era of Häger and Villius* (Uppsala 2003).

33. Kyrre Kverndokk, *Pilegrim, turist og elev: Norske skoleturer til døds- og konsentrationsleirer* (Linköping 2007); Igor Potapenko, *Historiemedvetande och identitet: Om historiens närvaro i några estniska ungdomars liv* (Stockholm 2010).

34. Jfr Peter Aronsson & Magdalena Hillström (red.), *Kulturarens dynamik* (Norrköping 2005).

35. SOU 1999:63 *Lära och Leda* (Stockholm 1999); *Regeringens proposition 1999/2000:135: En förnyad lärarutbildning* (Stockholm 2000) s. 20, 41.

av förklaringarna till att företrädare för olika akademiska discipliner inklusive historia därefter visade ett ökande intresse för (undervisningsorienterad) ämnesdidaktik.³⁶ Forskningsrådets omvandling bör alltså ses som sammankopplad med historiedidaktik som utbildningsområde.³⁷

I en kartläggning från VR 2005 skrev historikern Bengt Schüllerqvist att undervisning och lärande i det närmaste var den svenska historiedidaktikens "tomma rum".³⁸ Denna karakteristik var tillspetsad och visserligen rättvisande från ett historievetenskapligt perspektiv, men knappast utifrån lärarhögskolornas eller pedagogikdisciplinens perspektiv. Just vid denna tid sjösattes också fyra avhandlingsprojekt och ett licentiatprojekt i historia med historiedidaktisk inriktning som inkorporerade intervjuer, enkäter och i ett fall även analys av utställningsmaterial,³⁹ vilket visar att även studier fotade i historievetenskapen började närma sig undervisning och lärande. Att historievetenskapen tycktes vara redo att ta sig an skolnära historiedidaktiska studier framgår även av att historiker 2005 tog initiativ till en VR-ansökan om medel för ett "forskar nätverk för historiedidaktiker med inriktning mot utbildning".⁴⁰ Även om denna ansökan inte fick ett positivt utfall så startade året efter en nationell historiedidaktisk nätverkskonferens som skulle bli årligt återkommande. Under de tre första åren samlade nätverkskonferensen cirka 20 deltagare.⁴¹

Intervjuer med lärare och elever – 2007–2014

Den borgerliga regeringen lanserade våren 2007 det så kallade lärarlyftet. Bakgrunden var svenska elevers vikande resultat i internationella kunskapsmätningar som PISA och PIRLS. Sverige halkade efter och nu

36. Jfr Ida Lidegran, Mikael Börjesson, Caroline Olsson, & Donald Broady, *Utbildnings-sociologiska analyser av könsskillnader i utbildningssystemet och arbetslivet* (Uppsala 2014).

37. Jfr kommentar från Kenneth Nordgren i "Rundabordsdiskussion: Var står historiedidaktiken i dag? Ett rundabordssamtal fört i samband med den Nionde årliga konferensen inom det nationella nätverket för historiedidaktik, Karlstads universitet den 28 april 2015." *Scandia: Tidskrift för historisk forskning* 81:2 (2015) s. 14.

38. Schüllerqvist (2005) s. 69.

39. Cecilia Axelsson, Vanja Lozic, Martin Karlsson samt Johan Hansson disputerade alla 2009/2010 men inledde sina forskarstudier ca 2005. Thomas Nygren påbörjade sina forskarstudier något år därefter. Tre historiedidaktiska projekt genomfördes/påbörjades också under perioden i pedagogiskt arbete, pedagogik och ämnesdidaktik av Kenneth Nordgren (2006) Ylva Wibaeus (2010) och Anna-Lena Lilliestam (2013).

40. Muntlig uppgift Per Eliasson 2021-09-27.

41. Deltagarlistor från konferenserna i Karlstad, Umeå och Halmstad.

fanns det behov av att ”lyfta” lärarna.⁴² En del i satsningen var inrättandet av licentiatforskarškolor för verksamma lärare.⁴³ I propositionen motiverades denna del av lärarlyftet:

Syftet [med forskarškolor för verksamma lärare] är att öka antalet forskarutbildade lärare i skolan och möjliggöra för skolhuvudmännen att anställa fler lektorer i skolan. Det forskarutbildningsämne som väljs ska bidra till relevant kunskap i skolan för att stärka undervisningens kvalitet och öka måluppfyllelsen. För att få en tydlig koppling till hur de förvärvade ämneskunskaperna omsätts i praktisk verklighet och för att höja kvaliteten i undervisningen ska utbildningen även omfatta en fördjupning i ämnesdidaktik. (Prop. 2007/08:1 utg.omr. 16, s. 110.)

Att skolan behövde fler forskarutbildade lärare var således ett syfte med satsningen på forskarškolor. Men utbildningens inriktning var villkorad. Det bakomliggande målet framträder som att höja skolans måluppfyllelse och för att detta skulle vara möjligt var det viktigt att forskarutbildningen var relevant i relation till undervisningen i skolan. Betydelsen av det ämnesdidaktiska perspektivet är tydligt framskrivet. Ämnesdidaktiken kopplas till praktiken och förutsättningarna för att de nyvunna kunskaperna skulle kunna omsättas och få en reell påverkan på undervisningen. Signaluttryck som ”måluppfyllelse”, ”relevant” och ”i praktisk verklighet” tyder samtidigt på att det upplevdes som att det fanns forskning som inte kunde bidra till detta. Gränsöverskridande och tillämpad *Mode 2*-forskning framstår istället som ett ideal myndigheterna önskade bejaka.

Ämnesdidaktikens stärkta roll kan också relateras till diskussionen om betydelsen av att skolans undervisningsmodeller bör vara mer tydligt evidensbaserade.⁴⁴ Den praktikinära ämnesdidaktiken samspelade väl med dessa krav. Samtidigt var denna utveckling på intet sätt en unik

42. Om de internationella mätningarna se Joakim Landahl & Christian Lundahl (red.), *Bortom PISA* (Stockholm 2017).

43. *Forskarškolor för lärare och förskollärare: En uppföljning av fyra statliga satsningar*, Sveriges riksdag, (Stockholm 2016). Detta var forskarškolor med avslut licentiatexamen. Upplägget var att de forskarstuderande hade kvar sin grundtjänst som lärare.

44. För uppfattningar om ämnesdidaktikens potential, se: *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer: Sammanfattande analys* (Stockholm 2009). Se också Göran Brante, ”Allmän didaktik och ämnesdidaktik – en inledande diskussion kring gränser och anspråk”, *Nordisk Tidskrift För Allmän Didaktik* 2:1 (2016) s. 52–68.

svensk företeelse, utan snarare behöver den ses i ett internationellt sammanhang.⁴⁵ Ska man förstå den svenska historiedidaktiska forskningens relation till empiri och de krav som kom att riktas mot historiedidaktisk forskning är det nödvändigt att vara medveten om denna bredare samhällsliga och utbildningsvetenskapliga debatt. Bland kunskapens aktörer som påverkade och befrämjade forskningen på detta område fanns även politiker och byråkrater inom utbildningssektorn.

Historiedidaktiska licentiatforskskolor

Fyra av de statligt finansierade forskarskolorna för verksamma lärare har haft en explicit inriktning mot skolämnet historia och kan betecknas som historiedidaktiska: 2008:3, Forskarskola för lärare i historia och samhällskunskap, Karlstads universitet, och 2008:5, Forskarskola för lärare i historia med historiedidaktik, Lunds universitet/Malmö högskola, vid första satsningen, och 2011:7, Historiska medier: Forskarskola i historia med didaktisk inriktning, Umeå universitet, och 2011:10, Forskarskola för lärare i historia, samhällskunskap, religion och geografi, Karlstads universitet, vid tredje satsningen.⁴⁶

Värt att notera är att två av de tio forskarskolor som beviljades medel i första omgången hade historiedidaktisk inriktning. Möjligen kan detta tas som intäkt för hur väl framme den historiedidaktiska forskningen var vid andra hälften av 00-talet. Vid sidan av dessa fyra forskarskolor arrangerades också andra forskarskolor inom vilka historiedidaktiska uppsatser presenterades.⁴⁷ Forskarskolornas start fick en avgörande påverkan på det historiedidaktiska forskningsområdet i Sverige. De årliga nationella nätverkskonferenserna växte kraftigt, från att under de första tre åren ha haft cirka 20–25 deltagare var det istället 57 deltagare i Malmö 2010, 77 deltagare i Stockholm 2012, och 83 deltagare i Linköping 2013, innan det sjönk till 45 deltagare i Kalmar 2014. Den dramatiska

45. Se diskussionen i Gert Biesta, "Why 'What Works' Won't Work: Evidence-Based Practice and the Democratic Deficit in Educational Research", *Educational Theory* 57:1 (2007) s. 1–22.

46. *Forskarskolor för lärare och förskollärare: En uppföljning av fyra statliga satsningar*, Sveriges riksdag (Stockholm, 2016).

47. Inom Forskarskolan i Learning Study: Patrik Johansson, *Att tolka spåren från det förflutna: Innebörder, lärande och meningsskapande av historisk källtolkning i gymnasiet* (Stockholm 2014); Anders Nersäter, *Att konstruera historiska förklaringar: Vad elever kan behöva lära för att kunna resonera om orsak samt tolka och använda källor inom gymnasieämnet historia* (Jönköping 2014). Se också Forskarskolan Läs- och skrivutveckling, Susanne Staf, *Att lära historia i mellanstadiet: Undervisningsresurser och elevtexter i ett medeltidstema* (Stockholm 2011).

ökningen kan i huvudsak förklaras av forskarskolornas inrättande.

De tre vetenskapliga miljöer som stod bakom de fyra forskarskolorna skilde sig i viktiga avseenden från varandra. De två forskarskolorna vid Karlstads universitet, där den första arrangerades i samverkan med Högskolan Dalarna, hade sin hemvist i den flervetenskapliga ämnesdidaktiska forskningsmiljön Centrum för de samhällsvetenskapliga ämnenas didaktik, där historikern Bengt Schüllerqvist hade en ledande roll.⁴⁸ Det ämnesdidaktiska anslaget var tydligt framskrivet i ansökan från 2007. Där argumenterades för en ”spetsig” forskarskola, i betydelsen att forskningsresultaten skulle kunna omsättas i undervisning och lärande i historia. Anslaget var på det sättet uttalat praktikorienterat och ämnesdidaktiskt. Handledarkollegiet utgjordes i huvudsak av historiker, men forskare som Ulla Runesson med bakgrund i ämnet pedagogik hade engagerats för mer specifika metodologiska frågor.⁴⁹ Dessa programmatiska formuleringar antyder att forskningen skulle bygga på andra materialtyper än skriftligt källmaterial. I ansökan från Lunds universitet/Malmö högskola 2007 användes inte termen ämnesdidaktik, istället talades det exklusivt om historiedidaktik och perspektivet var tydligt disciplinärt. Det framhölls att de blivande lektorerna i skolan behövde ha dubbla kompetenser, historievetenskaplig såväl som historiedidaktisk.⁵⁰ Om Karlstadsansökningarna var ämnesdidaktiska, med utbildningsvetenskaplig blick, och ansökan från Lund/Malmö mer uttalat disciplinär, så var ansökan från Umeå universitet den som hade den mest pregnanta tematiska avgränsningen. Inriktningen mot historiska medier i Umeås ansökan speglade den pågående forskningen vid miljön Utbildningshistoria med historiedidaktik vilken, tillsammans med Högskolan Dalarna, var drivande bakom ansökan. Kopplingen till historiedidaktik och äm-

48. Notera att ingen av forskarskolorna vid Karlstads universitet var exklusivt historiedidaktisk. Forskarskolan för lärare i historia och samhällskunskap (2008–2011) hade en orientering mot historiedidaktik och samhällskunskapsdidaktik. Medan den andra forskarskolan CSD-FL (2012–2014) hade inriktning mot de fyra samhällsorienterade ämnena (geografi, historia, religionskunskap samt samhällskunskap). Huvudsökande och föreståndare för forskarskolorna var Bengt Schüllerqvist.

49. Ansökan Forskarutbildning för lärare – lärarlyftet, dnr 2007-8916, Vetenskapsrådet. Det framkommer i ansökan att pedagogen Ulla Runessons erfarenheter av *Learning Study* var en resurs och att hon skulle ingå i forskarskolans lärarstab. Det ämnesdidaktiska anslaget genomsyrade också den efterföljande ansökan från Karlstads universitet. Ansökan Forskarskola för lärare och förskollärare, dnr 2011-5281, Vetenskapsrådet. Av de till forskarskolans 20 platser antogs sex licentiander med historiedidaktisk inriktning.

50. Ansökan Forskarutbildning för lärare – lärarlyftet, dnr 2007-8919, Vetenskapsrådet.

nesdidaktik gjordes genom utvecklad internationell samverkan och ett etablerat system av internationella gästforskare i utbildningshistoria och historiedidaktik.⁵¹

Ansökningarna om licentiatforskaraskolor kan kommenteras i termer av optimumnormer, det vill säga vad som betraktades som önskvärd och relevant forskning. Det framstår här som att miljön i Lund/Malmö företrädde ett brett perspektiv på historiedidaktik, vilket innebar att flera av licentiatprojekten i denna forskarskola kom att behandla historiebbruksämnen.⁵² De båda forskarskolorna i Karlstad hade däremot ett snävare fokus på skolans historieundervisning. De utbildningsvetenskapliga perspektiven var också närvarande i ansökan från Umeå om än inte lika uttalat som i ansökningarna från Karlstad.

39 licentiatuppsatser har publicerats inom ramen för de fyra historiedidaktiskt inriktade forskarskolorna. Tabell 2 visar vilken empiri som uppsatserna byggde på.

Av tabell 2 framgår att intervjuer med lärare men också med elever är den vanligast förekommande empirin i de 39 licentiatuppsatserna. Elevtexter är också något som förekommer relativt ofta. I dessa fall kan det handla om texter elever producerat i samband med undervisningen eller vid examinerande moment. Myndighetstexter, som skolans läroplaner och kursplaner, berörs mer eller mindre i alla uppsatser. Det är dock i färre uppsatser som denna typ av empiri har en framträdande roll, och få läroplansteoretiska analyser görs därmed. Detta skvallrar om forskarskolornas praktikorienterade fokus där mindre forskningsintresse riktas mot skolans och historieundervisningens ramfaktorer. Det är värt att uppmärksamma att få uppsatser baserades på enkäter.

Vissa skillnader mellan forskningen i de tre miljöerna kan noteras. Ansatsen att undersöka historielärares arbete avspeglas i uppsatserna från Karlstad, där lärarintervjuer utgör del av empirin i sju av tio uppsatser. Lärarfokuset visas också av att lärares undervisningsmaterial, som lektionsplaneringar och övningar, är ett vanligt förekommande material i uppsatserna från Karlstad. Ingen av uppsatserna från Karlstad använder material som inte är direkt undervisningsorienterat; otryckt arkiv-

51. Ansökan Forskarskola för lärare och förskollärare, dnr 2011-5275, Vetenskapsrådet.

52. Synen på historiedidaktik manifesteras även i en tidig antologi från forskarskolan i Lund/Malmö. Per Eliasson m.fl., (red.), *Historia på väg mot framtiden: Historiedidaktiska perspektiv på skola och samhälle*, Forskarskolan i historia och historiedidaktik (Lund 2010). Notera den programmatiska underrubriken.

TABELL 2. *Empiri i licentiatuppsatser från historiedidaktiska licentiatforskarskolor*

Typ av empiri		Karlstad (10)	Lund/Malmö (17)	Umeå (12)	Totalt (39)	
Läromedel		1	0	6	7	
Myndighetstexter (t.ex. styrdokument, utredningar)		0	4	1	5	
Intervjuer	Lärare	7	5	6	18	34
	Elev	1	5	6	11	
	Annan	0	5	0	5	
Lärarmaterial		7	0	1	8	
Observation		5	1	2	8	
Enkät		2	5	2	9	
Elevtexter		2	7	3	12	
Utbildningshistoriska samt icke skolorienterade källor	Otryckta	0	4	0	4	12
	Tryckta	0	6	2	8	
Designstudie/undervisningsintervention		1	6	2	9	

Kommentar: I tabellen har de två forskarskolorna arrangerade vid Karlstads universitet slagits samman.

material eller äldre tryckta källor förekommer inte. En undervisningsorienterad historiedidaktik präglar också de flesta uppsatserna från forskarskolan i Lund/Malmö, men där finns också exempel på studier med empiri som inte tydligt orienterar mot dagens skola. Uttryck för det är utbildningshistoriska uppsatser där otryckt arkivmaterial använts. Denna inriktning speglar de dubbla kompetenserna som skrevs fram i ansökan från Lund/Malmö. Det var också vanligare i uppsatserna från Lund/Malmö än för Karlstad och Umeå att använda elevtexter. Det kan relateras till det intresse som utvecklades i Malmömiljön för att mäta elevers kunskaper i historia, vilket vid tiden för forskarskolornas genomförande kom till uttryck i ett ansvar för nationella prov i åk 9 i historia och senare för ämnesprovet i historia på gymnasiet.⁵³ Forskarskolan i Umeå hade en inriktning mot historiska medier, vilket kan förklara att läromedel (brett definierat) är en framträdande empirikategori där. Relateras detta till hur vanligt det är att uppsatserna från forskarskolan i Umeå har intervjuer med lärare och elever som utgångspunkt, så ger det en fingervisning om att undersökningarna rör användningen av läromedel, snarare än av läromedlen i sig.

En likhet mellan licentiatforskarskolorna är att flertalet studier knöt

53. <<https://mau.se/om-oss/fakulteter-och-institutioner/larande-och-samhalle/fakulteten-for-larande-och-samhalle/nationellt-prov-historia/#accordion-67232>>.

an till anglosaxisk historiedidaktik. Även om begreppet historiemedvetande används är det slående att många studier snarare knyter an till perspektivet kring historiskt tänkande vilket utvecklats i anglosaxisk tradition och som relaterar mer till praktiska förmågor som kan utvecklas i klassrummet. Även gästlärare och *keynote*-talare vid de nationella konferenserna under perioden kom i hög grad från engelskspråkiga länder som Storbritannien, Australien och USA.⁵⁴

Det nedersta fältet i tabell 2 är gråmarkerat. Detta är ett sätt att illustrera hur studierna förhåller sig till sitt undersökningsobjekt. Den stora merparten av studierna (de vita fälten) kan beskrivas som analytiskt explorativa i meningen att ambitionen är att försöka utöva liten påverkan på det som studeras.⁵⁵ Studierna i det gråmarkerade fältet är interventioner av en undervisningspraktik. Av de 39 licentiatuppsatser som publicerats inom ramen för de fyra forskarskolorna kan nio beskrivas ha en interventionistisk ansats. I flertalet av dessa har forskaren skapat ett undervisningsmaterial som sedan verksamma lärare undervisar utifrån. Syftet med interventionen blir att komma åt elevers uppfattningar om och förståelse av det specifika undervisningsinnehållet, vilket är tänkt att stimuleras genom material som elever producerat i samband med undervisningen. I dessa fall syftar interventionen till att skapa underlag för en empiriinsamling snarare än att påverka undervisningspraktiken. Det finns dock några studier där forskaren blir mer tydligt aktiv i själva undervisningen och på det sättet också påverkar och utvecklar undervisningspraktiken.⁵⁶ Det ska framhållas att deltagarna i forskarskolorna själva var verksamma lärare, vilket skapade särskilda förutsättningar för det empiriska arbetet. Interventioner med inriktning mot konkret un-

54. Programblad från de nationella historiedidaktiska konferenserna. Kontakter med tysk historiedidaktik saknades inte helt. Umeågruppen besökte Georg-Eckert-Institutet i Braunschweig och Andreas Körber, Hamburg var *keynote*-talare på den nationella historiedidaktiska konferensen i Kalmar 2013.

55. I intervjustudier undersöks till exempel historielärares ämnesförståelse, den dominerande bedömningspraktiken eller vilken förståelse som elever utvecklar genom en analys av historiska bilder. Mikael Berg, *Historielärares historier: Ämnesbiografi och ämnesförståelse hos gymnasielärare i historia*, (Karlstad 2010); David Rosenlund, *Att hantera historia med ett öga stängt: Samstämmighet mellan historia A och lärares prov och uppgifter* (Malmö 2011); Ulrika Boström, "När man kollar på bilden tänker man så här": *En receptionsstudie av gymnasieelevers uppfattning om bilder som kunskapskällor i historieundervisningen* (Umeå 2014).

56. Steven Dahl, *Folkmord som film: Gymnasieelevers möten med Hotel Rwanda – en receptionsstudie* (Lund 2013); Maria De Laval, *Det känns inte längre som det var länge sedan: En undersökning av gymnasieelevers historiska tänkande* (Lund 2011).

dervisning var relativt vanliga i Lund/Malmö (6), men bara några få i Umeå (2) och Karlstad (1).

Den period om fem till sex år som forskarskolornas tid omfattar innehöll även andra forskningsinitiativ. Exempelvis anordnades internationella konferenser med inriktning mot historieundervisning i skolan.⁵⁷ Ett betydande initiativ under perioden var också starten av tidskriften *Nordidactica*, ett organ för de samhällsorienterande ämnenas didaktik.⁵⁸ Av den utvecklade bibliografin framgår också att seniora forskare fortsatte att publicera och att elva historiedidaktiska avhandlingar presenterades under dessa år. Empiriskt sett hade flera av dessa avhandlingarna samma inriktning som licentiatuppsatserna.⁵⁹

Det står klart att svensk historiedidaktisk forskning stärktes betydligt under åren 2007–2014 och att förstärkningen i mycket hög grad präglades av historiker, mindre av pedagoger. I denna mening ändrades maktförhållandena inom historiedidaktiken. Under 1980- och 1990-talen hade pedagoger haft en mer central plats i forskningen.⁶⁰ Framträdande kunskapsaktörer var naturligtvis de forskningsledare i Lund/Malmö, Karlstad och Umeå som lyckades vinna kampen om att få arrangera licentiatforskaraskolor. Klas-Göran Karlssons tidigare studier av historiebruk i samhället fick flera efterföljare inom den sydsvenska licentiatforskaraskolan. Per Eliasson var nyckelperson i den historiedidaktiska miljön i Malmö som byggde vidare på den skolnära orienteringen från Karlegårds dagar. En intressant skillnad mellan Karlsson och Eliasson är att den senare deltog i de årliga nätverkskonferenserna om skolnära historiedidaktik, vilket Karlsson gjorde mera sällan.⁶¹ I Karlstad framstår Bengt Schüllerqvist som en nyckelaktör, som även fungerade som handledare åt ett par historiedidaktiskt orienterade doktorander vid andra

57. Se t.ex. konferensrapporten: Kenneth Nordgren, Per Eliasson, & Carina Rönnqvist (red.), *The processes of history teaching: An international symposium held at Malmö University, Sweden, March 5th–7th 2009* (Karlstad, 2011). I Uppsala hölls 2010 en internationell konferens om historieundervisning i högre utbildning: David Ludvigsson, (red.), *Enhancing student learning in history: Perspectives on university history teaching* (Uppsala 2012).

58. För tidskriften *Nordidactica* se: <https://journals.lub.lu.se/nordidactica/index>

59. Tydliga exempel på detta är Ylwa Wibaeus, *Att undervisa om det ofattbara: En ämnesdidaktisk studie om kunskapsområdet Förintelsen i skolans historieundervisning* (Stockholm, 2010); Anna-Lena Lilliestam, *Aktör och struktur i historieundervisning: Om utveckling av elevers historiska resonering* (Göteborg 2013).

60. Tre framträdande pedagoger inom historiedidaktiken under en period var Tomas Englund, Ola Halldén och Gunilla Svingby.

61. Deltagarförteckningar från de svenska nationella historiedidaktiska konferenserna.

lärosäten.⁶² Den historiedidaktiska miljön i Umeå leddes vetenskapligt av Daniel Lindmark, som tveklöst påverkade den utbildningshistoriska orienteringen av flera historiedidaktiska studier där. Satsningen på forskarskolor för yrkesverksamma lärare kom att stärka historiedidaktikens skolinriktning. Inriktningen mot undervisningspraktiken innebar också att andra materialtyper än skriftligt material blev framträdande. Värt att notera är att forskningsexpansionen under perioden, med undantag för Lund, inte ägde rum vid de gamla universiteten utan vid yngre lärosäten som lutar sig tungt mot lärarutbildning. Även de nationella historiedidaktiska konferenserna samlade relativt få deltagare från Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg, och förlades ofta till yngre lärosäten som Halmstad, Karlstad och Linköping.⁶³

Värderingen av forskningen från licentiatforskarskolorna har skiftat. Klas-Göran Karlsson har karakteriserat många av licentiatuppsatserna som stereotypa och har betonat skillnaden mellan en analytisk-kritisk historiedidaktik och en deskriptiv historiedidaktik som är ”okritiskt bekräftande” och som ”aldrig lämnar klassrummets relativa trygghet och administrativa nyttighet”.⁶⁴ Kenneth Nordgren har instämt i behovet att utveckla teorier och metoder för att den historiedidaktiska forskningen ska kunna säga något utöver det deskriptiva.⁶⁵ De har båda varit inne på att handledarna i licentiatforskarskolorna var otillräckligt förberedda för de nya metoder som den skolorienterade forskningen skulle innebära. Karlssons och Nordgrens resonemang pekar samtidigt på en skillnad i synen på den historiedidaktiska forskningens optimumnormer, där Nordgren betonar behovet av kunskap om historieundervisning medan Karlsson markerar vikten av att undervisningsorienterade studier placeras i en historiekulturell samhällskontext. Karlsson talar också om en ”divergens” mellan historievetenskapen och historiedidaktisk forskning.⁶⁶ Karlsson hävdade själv 2015 att han inte kände sig som historiedidaktiker längre, ett uttalande som på ett tillspetsat vis säger något om forskningsområdets smått dramatiska förändring.⁶⁷

62. Thomas Nygren (Umeå) samt Anna-Lena Lilliestam (Göteborg).

63. Deltagarförteckningar från de svenska nationella historiedidaktiska konferenserna.

64. Karlsson i: Rundabordsdiskussion (2015) s. 22, samt Karlsson (2014) s. 38.

65. Nordgren i: Rundabordsdiskussion (2015) s. 30.

66. Karlsson i: Rundabordsdiskussion (2015) s. 21.

67. *Ibid.*

Olika empiriska inriktningar – 2015–2021

Sett till antalet aktiva forskare representerar forskarskolorna ett stort utvecklingssteg för den historiedidaktiska forskningen i Sverige. Även om antalet forskare minskade när forskarskolorna avslutades 2014/2015 så var de ändå betydligt fler än innan de inrättades. Forskarskolornas fortsatta effekt framgår också av det relativt stora antalet doktorsdisputationer som följt. Under perioden 2015–2021 har 24 historiedidaktiskt inriktade doktorsavhandlingar lagts fram, dock inte alla med historia som forskarutbildningsämne. I hälften av fallen rör det sig om licentiat-er som fortsatt sin forskarutbildning.

I den bibliografi som byggts upp genom den systematiska litteratursökningen ingår 357 titlar för perioden 2015–2021 (av 836 titlar totalt 1986–2021). De undervisningsorienterade titlarna dominerar, dessa representerar 252 av de 357 titlarna. De övriga (105) titlarna kan lite för-enklat beskrivas som inriktade mot samhällligt historiebruk. Dominansen av undervisningsorienterade titlar blir än tydligare om man ser till antalet fackgranskade artiklar. Av de 121 fackgranskade artiklar som är upptagna i bibliografen är en mycket stor majoritet (97) att beteckna som undervisningsorienterade.

Med utgångspunkt i tabell 3 kan fyra olika spår inom den undervisningsorienterade historiedidaktiska forskningen under perioden 2015–2021 skisseras. Vanligast förekommande är det heterogent inriktade spåret historieundervisningens praktik. Dessa studier kombinerar olika typer av empiri, men ett viktigt material är ofta observationer av undervisning, elevmaterial och inte minst intervjuer med lärare och elever.⁶⁸ Ytterligare en vanlig kategori är "teoretisk". Här handlar det om artiklar som diskuterar teoretiska perspektiv och då inte sällan begrepp som historiemedvetande och historiebruk. Att denna kategori är så betydande kan tas som intäkt för att det förts en livlig teoriutveck-

68. Se till exempel: Kristina Ledman, "Så man kan vara med: Om historieundervisningens värde och mening enligt elever på yrkesprogram", *Utbildning och Demokrati* 24:3 (2015) s. 1–20; Anna-Lena, Lilliestam, "Nyblivna lärarstudenters syn på historia och historieundervisning", *Norddidactica* 5:4 (2015) s. 21–47; Martin Stolare, "Did the Vikings really have helmets with horns? Sources and narrative content in Swedish upper primary school history teaching", *Education* 3–13, 45:1 (2017) s. 36–50; Patrik Johansson, "Learning study as a clinical research practice to generate knowledge about the learning of historical primary source analysis", *Educational Action Research* 25:1 (2017) s. 167–181; Karin Bergman, "How younger students perceive and identify historical significance", *History Education Research Journal*, 17:2 (2020) s. 164–178; Mikael Berg, "Combining time and space: An organizing concept for narratives in history teaching", *Acta Didactica Norden* 15:1 (2021) s. 1–23.

TABELL 3. *Empiri i fackgranskade undervisningsorienterade historiedidaktiska artiklar 2015–2021*

Typ av empiri		Totalt (97 artiklar)	
Läromedel		6	
Myndighetstexter (t.ex. styrdokument, utredningar)		11	
Intervjuer	Lärare	15	27
	Elev	11	
	Annan	1	
Lärarmaterial		10	
Observationer		14	
Enkät		14	
Elevtexter (t.ex. nationella prov)		21	
Utbildningshistoriska samt icke skolorienterade källor	Otryckta	4	9
	Tryckta	5	
Designstudie/undervisningsintervention		5	
Teoretisk		23	

Kommentar: Flera olika typer av empiri kan förekomma i en och samma artikel.

lande historiedidaktisk diskussion under perioden. Intressant är också att detta gjordes på en internationell forskningsarena.⁶⁹ I den tredje kategorin "Elevtexter" återfinns artiklar som utgår från material som elever producerat. En framträdande del utgörs av studier baserade på de nationella prov i historia för årskurs 6 och 9 som infördes 2013. Med dessa prov skapades en typ av empiri som inte funnits tidigare och det möjliggjorde större systematiska undersökningar av elevers historiska förståelse och kunskande.⁷⁰ Enkäter är en mer framträdande kategori än

69. Exempel på teoretiska artiklar är: Kenneth Nordgren & Maria Johansson, "Intercultural historical learning: A conceptual framework", *Journal of Curriculum Studies* 47:1 (2015) s. 1–25; Niklas Ammert, Silvia Edling, Jan Löfström, & Heather Sharp, "Bridging historical consciousness and moral consciousness: Promises and challenges", *Historical Encounters* 4:1 (2017) s. 1–13; Robert Thorp & Anders Persson, "On historical thinking and the history educational challenge", *Educational Philosophy and Theory* 52:8 (2020) s. 891–901.

70. Se t.ex. Thomas Nygren, Jesper Haglund, Christopher Robin Samuelsson, Åsa Af Geijerstam & Johan Prytz, "Critical thinking in national tests across four subjects in Swedish compulsory school", *Education Inquiry* 10:1 (2019) s. 56–75; David Rosenlund, "Powerful knowledge and equity: How students from different backgrounds approach procedural aspects of history in large-scale testing", *Norddidactica* 9:2 (2019) s. 28–49; Joakim Wendell, "Qualifying counterfactuals: Students' use of counterfactuals for evaluating historical explanations", *History Education Research Journal* 17:1 (2020) s. 50–67; Fredrik Alven, "Historiemedvetande och jämställdhetstankar hos svenska ungdomar", *Norddidactica* 11:1 (2021) s. 22–53.

vad det var i licentiatuppsatserna. Empiriskt ligger det väl i linje med den roll som nationella prov kom att spela. Ett fjärde spår i bibliografin för denna period utgörs av artiklar som kan beskrivas som historisk historiedidaktik, det vill säga artiklar som utifrån tryckt och otryckt material diskuterar historieundervisningens utveckling. Detta spår är dock inte lika omfattande som de övriga.⁷¹

Intervjuer dominerar inte forskningen 2015–2021 riktigt på samma sätt som de gjorde i forskarskolornas licentiatuppsatser. Ett uttryck för att historiedidaktiken närmast sig historieundervisningens praktik är att observationer är en framträdande kategori av empiri och att kategorin ”myndighetstexter” som omfattar läroplaner och kurs- och ämnesplaner inte är särskilt vanlig under perioden. Kategorin intervenerande designstudier är dock liten i tabell 3. Det rör sig främst om artiklar som empiriskt utgår från *learning study*, en forskningsansats som hade tillförts historiedidaktiken från pedagogiken.⁷²

Lärosätena har en helt dominerande roll som kunskapens institutioner under perioden 2015–2021. Men enstaka publikationer har producerats av forskare som efter licentiatutbildning återvänt till skolans värld.⁷³ Tidskriften *SO-didaktik* med metodikorienterade, forskningsunderbyggda artiklar är det tydligaste bidraget från denna grupp. Tidskriften fungerar som en mötesplats mellan forskare och verksamma historielärare.

Diskussion

Den svenska historiedidaktiska forskningen har från 1960-talet och framåt präglats av såväl kontinuitet som förändring. Fokus har flyttats från dåtidens historieundervisning till dagens undervisning och lärande i historia. Den centrala vändpunkt som har identifierats i föreliggande studie sammanfaller med den statliga satsningen på utbildningsveten-

71. Se till exempel: Henrik Elmersjö Åström, ”Historievetenskap och historieundervisning: Sven Ulric Palme och 1950-talets läroböcker i historia för folkskolan”, *Scandia* 83:1 (2017) s. 10–42; Johan Samuelsson, ”History Wars in Sweden? A syllabus debate about nation, history, and identity”, *Historical Encounters* 4:2 (2017) s. 30–47.

72. Patrik Johansson och Anders Nersäter publicerade under perioden artiklar med utgångspunkt i *Learning study*. De föregicks dock av Anna-Lena Lilliestam (2013). Ulla Runesson, föreståndare för Forskarskolan i Learning Study, var handledare för såväl Lilliestam och Nersäter.

73. Ett exempel är Ulrik Holmberg, ”I was born in the reign ...: Historical orientation in Ugandan students’ national narratives”. *London Review of Education* 15:2 (2017) s. 212–226.

skaplig forskning och i synnerhet införandet av forskningsfinansieringsmekanismen licentiatforskarskolor som genom sin orientering mot skolan mer eller mindre pekade ut en ny riktning för svensk historiedidaktik.⁷⁴

Samtidigt finns skäl att nyansera denna bild av ett brott i utvecklingen. När frågan om empiri bildar utgångspunkt för periodiseringen blir det också möjligt att se flera linjer av kontinuitet. En av dessa linjer är det kontinuerliga intresset för skriftligt källmaterial, som delvis skiljer historiedidaktik från annan ämnesdidaktisk forskning. Här ligger också en skillnad i jämförelse med den amerikanska kunskapsöversikt som nämndes i inledningen,⁷⁵ och antyder därmed ett möjligt särdrag i den svenska historiedidaktiska forskningen. Typerna av skriftligt källmaterial som forskarna har fokuserat på har dock vidgats; om det under de första decennierna oftast handlade om styrdokument och läroböcker har det senare i högre utsträckning handlat om elevproducerade texter. En annan linje av kontinuitet kan hävdas om vi uppmärksammar de historiedidaktiska utvecklingsprojekt som bedrevs vid lärarhögskolorna. Den tydliga inriktningen mot historieundervisningen i skolan förenar nämligen metodiklektorernas projekt på 1980-talet, kopplade till de nordiska historiedidaktiska konferenserna, med forskningen i period fyra och fem (från 2007 och framåt). Det utvecklingsperspektiv som är så uppenbart och självklart i de lärarutbildningsförankrade projekten på 1980-talet finns implicit i många av licentiatuppsatserna under period fyra, men då inte som konkreta undervisningsmodeller utan snarare som mer allmänt hållna handlingsrekommendationer. Empiriskt visar sig detta i den roll som observationer och intervjuer spelat allt sedan slutet av 1970-talet. En intressant linje kan också dras mellan 1980-talets projekt och de (relativt få) designorienterade projekt som kan noteras under period fem. Strävandena och målbilderna tycks sammanfalla. I den historiedidaktiska designforskningen är inte sällan ambitionen att utveckla och pröva konkreta modeller för undervisningen. En viktig skillnad finns dock i det metodologiska och teoretiska sammanhang detta sker.

74. Ett parallellfall kan sägas vara hur det politiska intresset för kvantitativa kunskapsmätningar har förändrat den utbildningsvetenskapliga forskningen i kvantitativ riktning. Jfr Mike Zapp & Justin J. W. Powell, "How to construct an organizational field: Empirical educational research in Germany, 1995–2015", *European Educational Research Journal* 15:5 (2016) s. 537–557.

75. Epstein & Salinas (2018).

De vetenskapliga anspråken är större i denna designforskning än vad de var i 1980-talets mer utvecklingsinriktade historiedidaktiska projekt.

När vi pekar på brott vad det gäller användningen av empiri, handlar det mer om förskjutningar. Teoretiska perspektiv har till exempel diskuterats under hela perioden, men det är tydligt att den teoretiska diskussionen fått ett större utrymme under den senaste perioden. Likaså har användningen av elevtexter och observationer blivit vanligare, även om de hela tiden varit ett potentiellt material för historiedidaktiska studier.

I termer av kunskapsinstitutioner har den historiedidaktiska forskningen till övervägande del under hela perioden bedrivits vid universitet och högskolor. Före 1977 fanns ansatser till forskning vid lärarseminarierna men dessa var då på väg att inkorporeras i högskolan. Under senare år finns några få exempel på historielärare som, efter att ha fått forskarutbildning genom licentiatforskarskolorna, återvänt till skolans värld men fortsatt bedriva studier. Den historiedidaktiska forskningen har bedrivits vid en rad olika institutioner – historiska, pedagogiska, lärarutbildningsinstitutioner – men även vid tvärdisciplinära centrumbildningar. Endast under perioden 2007–2014 då licentiatforskarskolorna präglade forskningsverksamheten har de historiska institutionerna dominerat svensk historiedidaktisk forskning, men ur ett internationellt perspektiv ser det ändå ut som att den svenska historiedidaktiska forskningen varit tätt knuten till historiedisciplinen. I många andra länder är forskning om ämnesundervisning knuten till pedagogik snarare än till ämnesdisciplin och ämnesinstitutioner. Här kan finnas en förklaring till att skriftligt källmaterial länge och fortsatt har använts i svenska historiedidaktiska studier. Metodologiskt har förändringen av historiedidaktiken gjort att även den historiedidaktiska forskning som bedrivits vid historiska institutioner närmat sig och inspirerats av ämnen som pedagogik och pedagogiskt arbete. Det har också inneburit att gränserna mellan forskning och utvecklingsprojekt förändrats. Nya verktyg har helt enkelt utvidgat det område inom vilket historiedidaktisk forskning är möjlig att bedriva. I detta hänseende samspekar förändringarna av empirin med att andra forskningsfrågor börjat ställas.

Med tanke på det stora antalet forskare som varit verksamma på det historiedidaktiska området är det svårt att identifiera blott ett mindre antal inflytelserika kunskapsaktörer. Likväl kommer man inte ifrån att det under de senaste decennierna har funnits en handfull individer som

har påverkat tiotals av andra forskare. Flertalet (Birgitta Odén, Christer Karlegård, Klas-Göran Karlsson, Bengt Schüllerqvist, Per Eliasson, Daniel Lindmark och Kenneth Nordgren)⁷⁶ har haft en fast förankring i historievetenskapen. Men några inflytelserika individer (Ola Halldén och Ulla Runesson) har haft rötterna i pedagogik. Karlegård nådde en viktig position på det historiedidaktiska skuggfält som växte fram under 1980- och 1990-talen, genom sina egna undervisningsinriktade projekt och sin omvittnade förmåga att inspirera till historiedidaktisk utveckling,⁷⁷ men inte minst som svensk representant i organisationskommittén bakom de nordiska historiedidaktiska konferenserna. Hans intresse för samtida historieundervisning bidrog till den empiriska nyorienteringen som syns vid lärarhögskolorna under 1980-talet, men han saknade större ekonomiska resurser att kanalisera till forskning.

Den historievetenskapliga dominansen på det historiedidaktiska området var som störst under licentiatforskarskolornas tid åren runt 2010. Då gjordes även medvetna försök att få unga forskare att ta sig an nya undersökningsområden (historielärares verksamhet och elevers lärande) och som medel för detta introducerades nya metoder och material. Härigenom kan vi peka ut bland annat Bengt Schüllerqvist och Per Eliasson (och hans forskargrupp runt nationella proven) som viktiga pådrivare för att empiriskt förnya den historiedidaktiska forskningen. I vår tolkning har få pedagoger haft något större inflytande på historiedidaktikens empiriska inriktning, men Ulla Runessons betydelse som inspiratör till designorienterade historiedidaktiska *learning studies* kan framhållas. Några pedagoger framträdde på 1980-talet och medverkade vid någon av de nordiska konferenserna, men deras intressen tangerade bara delvis historieämnet vilket kan förklara att de inte fick större inflytande. Pedagogernas ringa inflytande kan också ha att göra med konflikten i synsätt som fanns mellan de historiker och historielärarytbildare som värnade historia som eget undervisnings- och forskningsämne, och pedagoger som förespråkade blockämnet SO där historia saknade en självständig roll.⁷⁸

76. Nordgren disputerade i pedagogiskt arbete.

77. Jfr Per Eliasson, Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander, "Att förena teori och praktik: Om Christer Karlegårds historiedidaktiska gärning", i C. Karlegård, *Vad gjorde du under kriget, morfar?* (Malmö 2013) s. 178–194.

78. Halldén återupptäcktes i VR-rapporten 2005 och har därefter utövat indirekt inflytande på de följande licentiatforskarskolorna. Se ansökningarna från Karlstads universitet.

Hur ska då förändringarna av historiedidaktikens relation till empiri förklaras, vilka faktorer ligger bakom dem? Breddningen av skriftliga källmaterial som identifierats åren kring 2000 är en logisk följd av att historien under 1990-talet tagit större plats i samhälle och populärkultur; för att kunna ta sig an detta fenomen gick forskarna till källmaterial som relaterade till historieproducenter på olika håll i samhället. Den förändring som inneburit att de historiedidaktiska forskarna närmast sig undervisning och de aktörer som är direkt inblandade i undervisningen och lärandet behöver ses i ljuset av den samhälleliga debatten om bristerna hos den svenska skolan och de statliga satsningar som gjordes för att förbättra skolans måluppfyllelse. En ökad inriktning mot praktisknära forskning samspelade också med den internationella trenden mot evidensbaserad undervisning.⁷⁹ Förändringarna av lärarutbildningen runt millennieskiftet innebar att de ämnesdidaktiska perspektiven fick en mer framträdande roll, och att ämnen uppmanades att ta ett större ansvar för ett utbildningsprofessionsperspektiv får heller inte glömmas bort. I ett internationellt perspektiv är det inte självklart att ämnesdidaktiken så starkt som i Sverige bygger på en ämneskoppling – det räcker med att gå till Finland där historiedidaktiska anställningar regelmässigt finns på pedagogisk fakultet⁸⁰ – vilket är en indikation på att lärarutbildningens organisation kan ha spelat roll för inriktningen på svensk historiedidaktisk forskning. Även tillkomsten av utbildningsvetenskap som vetenskapsområde kan räknas till de externa faktorer som innebar att rambetingelserna för historiedidaktisk forskning förändrades.

Möjligen kan förändringen av historiedidaktikens empiri också ses som en effekt av historiedidaktikens tendens till anglicisering. Under 1970-, 1980- och 1990-talen var den svenska och danska historiedidaktiken starkt influerad av den kontinentala och särskilt tyska historiedidaktiska traditionen som har kodifierats med begreppet historiemedvetande. Som vi anført ovan kan intresset för historiemedvetande bidra till att förklara metodiklektorernas forskning under 1980-talet, men

Ansökan Forskarutbildning för lärare – lärarlyftet, dnr 2007-8916, Vetenskapsrådet. Ansökan Forskarskola för lärare och forskollärare, dnr 2011-5281, Vetenskapsrådet.

79. Biesta (2007).

80. Esko Nikander & Arja Virta, "History Education in Finland. Currents in Research and Curriculum History", i Manuel Köster, Holger Thünemann & Meik Zültdorf-Kersting (red.), *Researching History Education: International Perspectives and Disciplinary Traditions* (Wochenschau 2014).

begreppet är inte entydigt kopplat till klassrummet utan öppnade snarare den historiedidaktiska forskningen mot ett existentiellt samhälls- och livsperspektiv, som resulterade i historiebruksforskning. Under 2000-talet framträdde en ny generation historiedidaktiska forskare som i mycket högre grad tog intryck av den anglosaxiska historiedidaktiska traditionen som fångats i begreppet historiskt tänkande vilket på ett tydligare sätt kan kopplas till praktiskt arbete i klassrummet.

Avslutningsvis är det relevant att kort resonera kring undersökningens begränsningar. Utifrån det genomförande som valts för studien har det inte varit möjligt att diskutera empirianvändning på en konkret nivå, att till exempel undersöka den ur ett relationellt perspektiv, det vill säga hur olika former av empiri relaterats till varandra och vilken roll de spelar i de förklaringsmodeller som etableras. Undersökningen kan inte göra anspråk på att vara heltäckande. Istället är det de mer övergripande utvecklingslinjerna som pekas ut, vilket också varit ambitionen. Här finns således stora möjligheter till vidare studier av den svenska historiedidaktikens inriktning och utveckling.

Continuity and change in the selection of empirical materials in history education research in Sweden 1960–2021

This article explores the trends and developments in Swedish history education research, especially from the perspective of what empirical materials have formed the basis for research. Systematic searches in the Swepub and ERIC databases and a Swedish printed bibliography have resulted in a large corpus of publications that forms the central empirical materials analysed. Theoretically, the concepts “knowledge actor” and “knowledge institution” are used to achieve analytical precision.

Based on the empirical materials used in research, the article proposes that the history of Swedish history education research be divided into five periods. During the first period (1960–1976) studies were based on printed sources such as textbooks and curriculum materials. In the second period (1977–1997), coinciding with the integration of teacher training into Swedish universities and the establishment of Nordic and international research-

er networks in history education, there were studies using methods such as classroom observations and interviews. In the next period (1998–2006) significant interest was shown in the societal function of history which led to studies of the public uses of the past. These studies were often based on various new types of printed materials, such as political and cultural sources. The great expansion of history education research in Sweden (2007–2014) followed a number of political initiatives that provided funds to develop research connected to the educational sector. Swedish historians were successful in securing state funding, which led to the establishment of four graduate schools, resulting in a large number of studies that focussed on history teaching and learning. Many of these studies were based on interviews with history teachers. In the final period (2015–2021), a more mature history education research has manifested itself in both books and peer-reviewed articles in international journals. The peer-reviewed articles report on studies based on a multitude of sources. One major category is the history education theory articles, which are not based on traditional empirical source materials, but rather attempt to discuss theoretical concepts and models.

Taken as a whole, the empirical basis for Swedish history education research has strands of both continuity and change. Continuously, for sixty years Swedish researchers in history education have made use of written and printed source materials. However, around 2010 there was a shift leading to big efforts in investigating the history classroom, largely building on interviews, observations, and to a small extent also on design-based studies. In terms of knowledge actors, the most influential research leaders in the field have been historians. In terms of knowledge institutions, a majority of the researchers have had their base in university institutions.

Keywords: history education, empirical materials, knowledge actors, knowledge institutions, history didactics